

PODGORİCA

Karadağ'da tarihî bir şehir.

Sırbistan'dan ayrılan Karadağ Cumhuriyeti'nin başkenti ve dörtte biri müslüman olan toplam 136.000 nüfusuyla (2005 yılı) ülkenin en büyük şehridir. 1948-1992 yılları arasında Titograd adıyla anılmıştır. Şehir, Ribnica İşkodra gölüne dökülen Morača nehriyle Ribnica (Zeta) suyunun birbirine kavuştuğu yerin yakınında düz bir ova ortasında deniz seviyesinden 50 m. yüksekte kurulmuştur. İşkodra gölünün 20 km. kuzeyinde bulunur. Podgorica'nın bugünkü yerinin 5 km. kuzeyinde eskiden Roma şehri Doclea yer almaktaydı. Buranın tarihi 600 yılında Slav ve Avar işgaline kadar gider. 617'de bu eski şehir deprem sonucu yıkılmıştır. Podgorica bölgesi tarih öncesinden beri sürekli yerleşime sahne olmuştur. Stara Varoş'un 2 km. kuzeyinde, şehrin ismini aldığı aşağı Gorica dağının altındaki mezarlıkta tarihi XII. yüzyıla kadar geri giden Saint George adlı küçük bir kilise durmakta ve Podgorica'nın Osmanlı şehri olmadan önceki dönemine işaret etmektedir. Burası Ribnica ve Morača nehirlerinin birbirine karıştığı yerde, küçük ve açık bir yerleşme yeri olarak ilk defa Ribnica adıyla 1216'da zikredilir.

Podgorica ismine ilk defa 1326 yılında rastlanır. Şehir, 861'de (1457) Osmanlı topraklarına katıldı. 879-883 (1474-1478) yılları arasında Fâtihten Sultan Mehmed, Ribnica ve Morača nehirlerinin birbirine kavuştuğu, dik sarp kayalıklar tarafından korunmuş olan bölgeye bir kale ve cami inşa ettirdi. 1479'da önemli bir yer olan İşkodra'nın fethinden sonra Podgorica bölgesi yeni oluşturulan İşkodra sancağına dahil edildi. 890 (1485) tarihli *İskenderiye Tahrir Defteri*'nde Podgorica'dan halkı hıristiyan olan kırk hânelik (200 kişi) bir kasaba olarak söz edilir. Defterde ayrıca, daha sonraki asırlarda bölgedeki İslâmî cemaatin çekirdeğini oluşturacak olan İskender Çavuş Zâviyesi'nin adı geçer. 935-936 (1529-1530) tarihli tahrir kaydında burası yirmi bir müslüman ve 143 hıristiyan hânesinden ibaret toplam 800 kişilik nüfusa sahip bir kasaba şeklinde zikredilir (BA, TD, nr. 367). Ayrıca burada kale içerisinde bir dizdarın emrinde otuz iki kişilik askerî garnizon bulunmaktadır.

990 (1582) tarihli *İskenderiye Muafsal Tahrir Defteri*'nden, Podgorica'nın Ka-

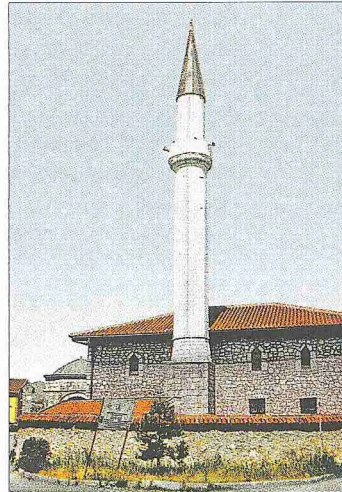
radağ'da doksan dördü müslüman olmak üzere 322 hânelik (toplam 1500 kişi) büyük bir kasaba haline geldiği anlaşılır (müslüman hânelerinin oranı % 30). Birkaç aile Anadolu'dan getirilmiş ve isimleri geldikleri yerle kaydedilmişti. Şâban 1001'de (Mayıs 1593) Alâeddin oğlu Hüseyin Ağa, Glavatića Camii'ni inşa ettirmiştir. Bu cami müslümanların sayısının çoğalmasıyla birlikte küçük gelmeye başlayınca Yûsuf Ağa Glavata tarafından 1126'da (1714) yenilenmiştir. Bir okul ve medreseyi de ihtiva eden bu külliyyede bir de mahkeme bulunmaktadır.

XVII ve XVIII. yüzyıllarda Podgorica, İslâmî bir merkez olarak gelişme göstermeye başladı. 1662 yılında Evliya Çelebi, Podgorica hakkında kısa bilgi vererek kasabanın savaşçı halkından ve Fâtihten Kalesi'nden söz eder. Ona göre kale içinde 300 kadar küçük ev, Fâtihten Sultan Mehmed Camii, amburlar, cebhâneler ve toprak vardı. Burada 700 muhafız görev yapıyordu. 1189'da (1775) İşkodra Paşası Buşatlı Mehmed Paşa, Morača nehri üzerinde bir taş köprü ve Duračka Camii olarak bilinen bir cami inşa ettirdi (her ikisi de II. Dünya Savaşı'nda yıkılmıştır). XVIII. yüzyılın son dönemlerinde Hacı Mehmed Paşa Osmanagîç kasabada bir cami, okul, büyük bir saat kulesi ve zarif altın bir türbe yaptırdı. Cami, kule ve türbe hâlâ ayakta. XVIII. yüzyılda şehir Karadağ dağlarındaki soyguncu aşiretlerin saldırılarını bertaraf etmek için altı tabya ile güçlendirildi, üç kapılı surlarla korumaya alındı.

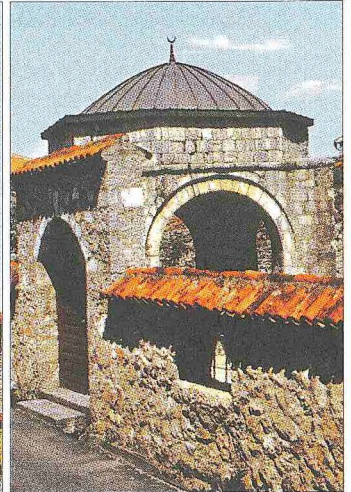
1873 tarihli *Manastır Vilâyeti Salnâmesi*'nde Podgorica kazasının nüfusu 4551 müslüman ve 7074 hıristiyan olarak verilir. 473 Katolik ve Ortodoks bunun di-

şındadır. Podgorica'nın bu dönemdeki nüfusunun % 39'u müslümandı. *Kâmûsü'l-a'lâm* Osmanlı döneminin sonlarındaki Podgorica'yı çoğunlukla müslüman olan ve el sanatlarıyla ticaret alanlarında gittikçe gelişen bir merkez olarak tanımlar. 1878'de Berlin Anlaşması neticesinde Podgorica hıristiyan Karadağ Devleti'ne verildi. Pek çok müslüman Osmanlı Devleti içinde kalan İškodra'ya göç etti. 1890'da Podgorica'nın 6000 nüfusu vardı; bununla birlikte Karadağ'ın geri kalmış şehirleri içinde hâlâ ön plandaydı.

1943 yılında II. Dünya Savaşı esnasında Almanya'nın Podgorica'yı işgal etmesi üzerine şehir müttefik güçlerince çok şiddetli biçimde bombalandı. Büyük Vezir Köprüsü ve dört tarihî cami yıkıldı, diğer iki cami de oldukça hasar gördü. 1967'de harabe durumunda olan (İskender Çavuş Camii) 1979'da tekrar onarıldı. Günümüzde bu yapı Karadağ Müslümanlar Birliği'nin bulunduğu yer ve şehirdeki İslâm kültürünün merkezi konumundadır. Osmanagîç Camii 1997-1998 yıllarında restore edildi. Her iki bina ve büyük saat kulesi devlet tarafından tarihî eser kabul edilerek korumaya alındı. 1945 yılından sonra Osmanlı döneminden kalma Podgorica şehrinin kuzeyindeki düzlükte yeni bir şehir (Nova Varoş) oluşturuldu. Böylece eski şehrin bütün idarî ve kültürel işlevleri buraya aktarıldı. Eski şehirdeki (Stara Varoş) bazı evlerle birlikte Fâtihten Sultan Mehmed Camii'nin harabeleri, iki cami ve saat kulesi hâlâ bu şehirle İslâmî geçmiş arasında bir köprü konumundadır. Günümüzde ise önemli bir ticaret ve sanayi merkezi (tütün, gıda, makine-maden, dokuma, deri işleme ve mobilya sanayileri) olarak gelişmektedir.

Podgorica'da
Hacı Mehmed Paşa
Osmanagîç
Camii ve Türbesi
(Machiel Kiel
fotoğraf arşivi)

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 113-114; Selami Pulaha, *Le Cadastre de l'an 1485 du Sandjak de Shkoder*, Tirana 1974, I-II, tür.yer.; P. Mićević – M. Kovačević, *Gradovi i utordjenja u Crnoj Gori*, Beograd 1975, s. 128-130; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri II-III*, s. 281-282; Mustafa Memić, *Bošnjaci muslimani Sandžaka i Crne Gori*, Sarajevo 1996, tür.yer.; a.mlf., "Nastanak i širenje islama u sadašnjim granicama Crne Gore", *POF*, sy. 41 (1991), s. 155-185; Bajro Agović, *Džamije u Crnoj Gori*, Podgorica 2001, s. 65-103; *Kâmûsü'l-âlam*, II, 1542.

MACHIEL KIEL

POJEGA**Hırvatistan'ın Slavonya kesiminde eski bir şehir.**

Doğu Hırvatistan'da Slavonya'da Požega, Pozsega ve Slavonska Požega şeklinde anılan şehir, bugün 20.000 dolayında nüfusuyla küçük bir yerleşme yeri olup Požega-Slavonya idarî bölgesinin merkezidir. Tuna'nın önemli kolu olan Sava ırmağına sol taraftan karşıdan küçük bir akarsuyun verimli vadisinde kurulmuştur. Adına, III. Bela zamanında (1172-1196) Tuna ile Sutla arasında ele geçirildiği rapor edilen üç kaleden (Zagreb, Vico / Vukovar ve Posega) biri olarak rastlanır. Bu dönemden itibaren burası önemli bir askerî istihkâm özelliği taşımıştır. Pojega'nın bulunduğu yer Romalılar döneminde Incerum adında bir iskân yeri diye bilinmektedir. Ortaçağ'ların sonuna kadar bir katedral binasına ve bir kraliyet sarayına sahip olarak kontluk merkezi haline gelmiş ve bölgenin en önemli idarî merkezlerinden olmuştur. Şehrin kalesi, Bosna ile Güney Hırvatistan'ı Macaristan ovasıyla birbirine bağlayan yolu kontrol eden bir mevkiye yer almaktadır. Pojega ayrıca etrafı dağ ve tepelerle çevrilmiş zengin bir vadinin doğal merkezidir. Söz konusu vadi Romalılar döneminden itibaren Vallis Hurea (altın vadi) şeklinde zikredilmektedir. Burası XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı akınlılarına hedef olduktan sonra 944 Cemâziyelâhiri sonlarında (Aralık 1537) Semendire sancak beyi Yahyapaşazâde Mehmed Bey tarafından fethedilmiş, hemen ardından sancak haline getirilip Arslan Bey'e verilmiştir.

Kale bu dönemde Mehmed Bey ve Gazi Hüsrev Bey'in vakıflarıyla gelişmeye başladı. Ancak bu kesimde bazı kalelerin 1539'a kadar Kral Ferdinand ve Hırvat-Macar asilzadelerinin elinde bulunması, bunun yanında Slavonya'daki Osmanlı idaresini tehdit eden kral ordusunun 1537 yaz mevsi-

minin sonlarına doğru Diyakova (Dakovo, Djakovo) civarında Gorjani tarafından mağlûp edilmesine kadar düzenli bir Osmanlı idaresi kurulamadı. Osmanlı yanlısı olan Macar Kralı Janos Szapolya, rakibi Habsburglu Ferdinand ile anlaşma yapınca kadar Sava nehrinin kuzeyine uzanan bölgenin elinde olduğu iddiasını sürdürdü. Bu karışık dönemden sonra Pojega 1541 yılında Budin, 1580'de Bosna ve 1600'de Kanije beylerbeyliğine bağlı bir sancak oldu. 1008'de (1599) Habsburg askerleri şehri yaktı ve 1098 (1687) yılında ele geçirdi. 1690'da Osmanlılar buraya yeniden hâkim olduysa da ertesi yıl kesin biçimde Osmanlı idaresinden çıktı.

Osmanlı hâkimiyeti altında Pojega'nın bulunduğu vadi Bosna'daki müslüman yerleşimciler için oldukça çekiciydi. Sancak ziraî bakımdan zengin ve önemli ihtiyaçlarını karşılayacak derecede üretime sahipti. Burada elde edilen tarım ürünleri Sava ve Tuna nehri yoluyla Budin'e ve İsakça'ya ihraç ediliyordu. Osijek yakınlarındaki Panonya düzlüğünde büyük bir panayırlı kurulumuyla birlikte özellikle XVII. yüzyılda ticarî trafik yoğunlaştı. Bu panayırlık ilk defa 1600'de Kanije Kalesi'ni fetheden Damad İbrâhim Paşa'nın hayratlarından biri olarak ortaya çıktı. Daha sonra bu panayırlık, sancaktaki askerlerin ve ticaret ehlinin isteği üzerine 1634'te IV. Murad'ın emriyle genişletildi. Yönetimi ve muhafazası Pojega sancak beyinin görevleri arasında bulunmaktaydı. Pojega sancağında yerleşme yerlerinin dörtte biri derbentçi ve Ulah köyleri olmakla belirli bir muafiyete sahipti.

Sancağın merkezi olan Pojega kasabası XVI. yüzyılın ikinci yarısına doğru toplam 300 hânelik bir nüfusa (1500 kişi) sahipti. Halk genellikle huzur içinde yaşıyordu. Bu yüzyılın ikinci yarısında nüfusu biraz daha arttı. Burada bir kadı görev yapıyordu. Pojega'daki Osmanlı yerleşmesi sırasında kasaba Ortaçağ'daki fizikî büyüklüğünün iki katına çıkmıştı. Kasabada en az üç cami (Kanûnî Süleyman, II. Selim ve III. Murad, ilk ikisi kiliseden çevrilme), bir musallâ ile on dört mahalle vardı. 987 (1579) yılında Pojega'da bir köle pazarının yanında 120 vakıf dükkânının mevcudiyeti tescil edilmişti. Ayrıca buraya bir müftü gönderilmişti ve muhtemelen bir medrese de vardı. Kasabanın dışında batıya doğru büyük bir ihtimalle 1552'de sancak beyi olan Ulama Paşa tarafından bir zâviye yaptırılmıştı. Paşanın oğlu Dönmez Bey'in türbesinin de burada olduğu belirtilir.

Dervişlerin çoğunluğu Halvetiyye tarikatına mensuptu. Bunların içinde en göze çarpan şahsiyet, 1590'da öldüğünde türbesi ziyaret mekânı olan Sinâniyye koluna bağlı Şeyh Hasan Efendi'dir. 1071 (1660) yılında burayı gören Evliya Çelebi, Pojega Kalesi'nin Ferhad Paşa tarafından tamir edildiğini, altıgen şeklindeki kalede önemli sayıda muhafızın bulunduğunu söyler. 1680'lerde kasabanın nüfusu 1200 hâneye (yaklaşık 5000 kişi) yükselmiştir. Hıristiyan cemaatine Katolik kilisesine uygun olarak açık şekilde ibadet etme serbestliği hakkı tanınmış, ancak Katolikler dışındakilerin kasabadaki hıristiyan mahallesine yerleşmesine izin verilmemiştir. Osmanlı Pojegası'ndaki hayat tarzıyla ilgili çok değerli bilgiler, kale dizdarı olup büyük bir sarayı bulunan ve burada önemli yolcular için ziyafetler düzenleyen, ticarî faaliyetlerle zenginleşen Hacı Mehmed Ağa'dan bahseden Âlî Mustafa Efendi'nin eserinde yer alır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 203, 204, 243, 351, 672; Âlî Mustafa Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3409, vr. 37^a-38^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 518-521; VI, 178-189; J. Kempf, *Iz Prošlosti Požege i Požeške Županije*, Požege 1926, tür.yer.; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri II-III*, s. 283; N. Moaçanın, "Besonderheiten der Osmanischen Ordnung in Slavonien im 16. und 17. Jahrhundert", *Internationales Symposium für Osmanische Wirtschafts- u. Sozialgeschichte München 1984*, Wiesbaden 1985, s. 120-127; a.mlf., "Granice i upravna podjela Požeškog sandžaka", *Zbornik Zavoda za Povijesne Znanosti JAZU*, sy. 13, Zagreb 1983, s. 107-118; a.mlf., "Verwaltungsgeschichte Mittelslavoniens als Bestandteil des Eyâlets Kanizsa", *Különlenyomat, Zalai Múzeum*, sy. 4, Nagykanizsa 1992, s. 73-75; Jaroslav Šidak, "Slavonija", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1968, VII, 222; Vladimir Blašković, "Slavonska Požega", a.e., VII, 225.

NENAD MOACANIN

POLONYA**Bir Avrupa ülkesi.**

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. POLONYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ
- IV. ÜLKEDE İSLÂMİYET ve ŞARKİYAT ARAŞTIRMALARI

Orta Avrupa'dan Doğu Avrupa'ya geçiş bölgesinde bulunan ve batıdan Almanya, güneyden Çek Cumhuriyeti ve Slovakya, doğudan Belarus, güneydoğudan Ukrayna, kuzeydoğudan Litvanya ve Rusya, kuzey-